

*П.Ю. Булаты (Мінск, Беларусь)*

## **ЗАХАВАННЕ КАТАЛІЦКАЙ ІДЭНТЫЧНАСЦІ СЯРОД «НОВОПРИСОЕДИНЁНЫХ» Ё ДРУГОЙ ПАЛОВЕ ХІХ ст. (ПРЫКЛАД ЛЯХАВІЦКАГА ПРЫХОДУ)**

У артыкуле разглядаецца праблема захавання канфесійнай ідэнтычнасці ў асяроддзі гараджан горада Ляхавічы ў другой палове ХІХ стагоддзя. У 1867 годзе ў горадзе быў зачынены каталіцкі храм, адбыўся працэс пераводу парафіян з каталіцызму ў праваслаўе. Даследаванне грунтуецца на паведамленнях афіцыйнага царкоўнага выдання, дзе цягам дзесяцігоддзяў падымалася пытанне вернасці «новоприсоединённых» каталіцкім звычаям.

**Ключавыя словы:** *канфесійная ідэнтычнасць, каталіцкая царква, праваслаўная царква, Ляхавічы.*

Пасля падзей паўстання 1863–1864 гг. на землях, якія ўваходзілі ў склад беларускіх губерняў, царскім урадам была распачатая мэтанакіраваная і паслядоўная палітыка па змяншэнні ўплыву, якое аказвала Каталіцкая царква на насельніцтва краю, і ўзмацненню ролі Праваслаўнай Царквы. Адбывалася гэта шляхам фармальнага скарачэння колькаснай вагі насельніцтва каталіцкага веравызнання. У рэчышчы рэалізацыі падобнай палітыкі ажыццяўляліся лакальныя мерапрыемствы па пераводзе часткі рымска-каталіцкага насельніцтва ў праваслаўную канфесію. Адным са спосабаў пераводу ў іншае веравызнанне было дзеянне на парафіяльнае каталіцкае духавенства, якое праз розныя метады ўплыву (прымус, выгоднія ўмовы) прымалі праваслаўную веру. У такіх выпадках увесь падначалены ім прыход таксама пераводзіўся ў праваслаўе. Аднак не заўжды падобныя крокі знаходзілі падтрымкі ў парафіян [1, с. 160; 2, с. 186].

На гэтым фоне змянення (у тым ліку прымусовым) канфесійнай прыналежнасці, рабілася актуальнай праблема захавання насельніцтвам сваёй спрадвечнай канфесійнай ідэнтычнасці. Змена веравызнання для насельніцтва цягнула за сабой і пэўныя змены ў царкоўным асяроддзі маглі прымацца з высокай ступенню талерантнасці, то змяненне бытавых устояў прымалася не заўжды ахвотна, захоўвалася вернасць былым традыцыям. Так, пры пераводзе ў праваслаўную канфесію, «новоприсоединившиеся» вернікі наведвалі храм, здзяйснялі рэлігійны абрад паводле праваслаўнай традыцыі. Але ў бытавым плане (хатнія малітвы, карыстанне літаратурай, святочныя звычаі) захоўвалася тое, што і не прымалася іншая культурная мадэль.

Пры ажыццяўленні пераводу каталікоў у праваслаўныя, урад рабіў

захады па канфесійнай сацыялізацыі насельніцтва і поўнай адаптацыі яго ў новай канфесійнай культурнай мадэлі. Але калі вонкава гэта атрымлівалася, то на штодзённым і бытавым узроўні поспеху не было. Гэта праблема заходзіла сваё адлюстраванне ў царкоўных справаздачах, прысвечаных ацэнцы рэлігійнасці прыхаджан таго ці іншага прыходу.

Разгледзім працэс пераходу з адной канфесіі ў іншую і звернем увагу на пытанне захавання ідэнтычнасці на канкрэтным практычным прыкладзе, які меў месца ў горадзе Ляхавічы.

Горад Ляхавічы сярэдзіны XIX ст. па сваім канфесійным складзе вызначаўся як горад пераважна каталіцкі. Тэндэнцыя на ўмацаванне і дамінаванне каталіцкага веравызнання сярод насельніцтва горада пачала ўстанаўлівацца яшчэ з XVIII ст. Так, па стане на канец XVIII ст. у Ляхавічах прадстаўнікі каталіцкага веравызнання дамінавалі. Агульная доля хрысціян у Ляхавічах складала 52,2 % з іх 82,9 % прыходзілася на каталікоў [3]. У той жа перыяд у горадзе спыніў дзейнасць прыход грэчаскага абраду (грэка-каталіцкі): падчас візітацыі 29 красавіка 1784 года будынак Ляхавіцкай уніяцкай царквы Святога Георгія быў прызнаны нягодным для выкарыстання і зачынены [4, арк. 68–70]. Часова ён пераносіўся ў суседнюю вёску Падлессе. У саміх жа Ляхавічах было вырашана пабудаваць новую грэка-каталіцкую царкву, дзеля чаго святару было дазволена выкарыстоўваць будаўнічы матэрыял з лясных угоддзяў Ляхавіцкага графства. Аднак праект застаўся не здзейсненым, новая царква ў Ляхавічах не была пабудаваная і ў першыя дзесяцігоддзі XIX ст. [5, арк. 28–29]. Колькасць парафіян Ляхавіцкага касцёла па стане на 1860-я гады вызначаецца ў 3636 чалавек [6, с. 14] (з улікам сялян з вёсак, якія ўваходзілі ў склад парафіі; усё насельніцтва саміх Ляхавічаў у 1867 г. складала 2072 чалавекі [7, с. 48]).

Працэс пераходу насельніцтва Ляхавічаў з каталіцызму ў праваслаўную канфесію пачаўся яшчэ ў 1866 годзе, калі міравы пасрэднік В.А. Захараў збіраў на валасных і сельскіх сходах падпіскі аб далучэнні да праваслаўя [6, с. 440]. У сакавіку 1867 года прашэнне аб закрыцці касцёла і яго пераасвячэнні было задаволена [6, с. 441]. Настаяцелем касцёла быў прызначаны Анзельм Гірдовін – каталіцкі святар, які перавёў з каталіцызму ў праваслаўе парафіян суседняга з Ляхавіцкім Крывошынскага касцёла. Касцёл у Ляхавічах быў зачынены ў сярэдзіне ліпеня 1867 года, пачалася перабудова яго знешняга выгляду ў царкву праваслаўную з адметнымі архітэктурнымі рысамі: храм набыў рысы і элементы распаўсюджанага тады наварускага стылю (2-ярусная вежа-званіца з шатровым пакрыццём і макаўкай у завяршэнні над галоўным фасадом, а таксама 12-гранны барабан, завершаны цыбулепадобнай галоўкай, над алтарнай часткай [7, с. 90]).

З нагоды пераасвячэння храма 14 верасня 1867 года ў Ляхавічах адбыліся

ўрачыстасці, якія апісвае ў нарысе Аляксей Старажэнка (старшыня Рэвізійнай камісіі па справах рымска-каталіцкага духавенства Паўночна-Заходняга краю [1, с. 160]). Напісаны А. Старажэнкам матэрыял у выданне «Голос» неўзабаве быў выдадзены асобным тэкстам у аб'ёме 14 старонак. Сам матэрыял прадстаўлены ў досыць тэндэнцыйным характары, ацэнкі аўтара маюць рэзкія прапагандысцкія адценні [6, с. 442]. Так, з брашуры вядома, што асвячэнне новага храма ў Ляхавічах рабіў архіепіскап Мінскі і Бабруйскі Міхаіл, а на ўрачыстасці, якая суправаджалася працэсіямі з харугвамі, акрамя пяці тысяч мясцовых вернікаў, прысутнічаў губернатар і госці з Вільні, Мінску і іншых уездаў. Прысутнічалі палкі царскіх войскаў, кватэраваныя ў Ляхавічах і ваколіцах. Паведамляецца, што ў той дзень 2500 парафіян Ляхавіцкага касцёла на чале з ксяндзом Анзельмам (пасля пераходу ў праваслаўе – Антоній) далучыліся да праваслаўнага веравызнання, а з часам да новай канфесіі далучыліся ў агульнай колькасці звыш 3000 чалавек [8].

А. Старажэнка акрэслівае і прычыны, па якіх у Ляхавічах быў закрыты каталіцкі прыход: «Так как жители м. Ляховичи – шляхта и однодворцы – играли весьма значительную роль в происходивших смутах (паўстанне 1863–1864 гг – аўт.) и кроме того начавшееся движение в пользу православия прекратилось, то главный начальник края вынужден был удалить из м. Ляхович бывшего настоятеля, человека не благонадёжного (пробашч Бенедыкт Навіцкі у 1864 годзе быў сасланы ў Сібір [9, с. 224] – аўт.), предложив на его место назначить Гирдвойна. Результатом этого распоряжения и было то событие, к описанию которого приступаем» [8, с. 6]. Таксама А. Старажэнка прыводзіць развагі і дае ацэнкі ўсяму працэсу перахода насельніцтва ў праваслаўнае веравызнанне. Даследчык М. Даўбілаў адзначае, што на першы погляд Старажэнка прадстаўляе ляхавіцкае навяртанне нейкім стыхійным параджэннем самой «русской жизни», адным з патокаў яе руху, які «со стороны правительства... требует не напряженных мер, а простого содействия и участия [8, с. 13]». Аднак з гэтым дысанавалі звесткі аб прысутнасці ў Ляхавічах салдат Тамбоўскага пяхотнага палка [8, с. 7–8], што надае грунту тэзісу аб не добраахвотным пераходзе жыхароў да праваслаўнага веравызнання, аб розных метадах і прыёмах уздзеяння на гарадскую супольнасць з мэтай схілення іх да праваслаўя [6, с. 442].

Але пераход адбыўся і звыш 3000 парафіян былі залічаныя ў вызнанцы праваслаўнай веры. Аднак застаецца адкрытым пытанне: ці пераход быў сапраўдным (на ўзроўні змянення канфесійнай ідэнтычнасці) ці фармальным (з захаваннем старых культурных кодаў і ўстаноў)? Адказаць на яго дапамогуць афіцыйныя царкоўныя справаздачы, якія паступалі з Ляхавічаў цягам наступных дзесяцігоддзяў XIX ст.

Пытанне ідэнтычнасці і адаптацыі «новоприсоединившихся» да праваслаўя жыхароў Ляхавічаў лаканічна акрэсліваецца на старонках выдання «Минские епархиальные ведомости». У нарысе, дзе апісваецца вандроўка епіскапа Мінскага і Бабруйскага Аляксандра па прыходах епархіі з 6 па 25 чэрвеня 1872 года, пры наведванні ўладыкі Ляхавічаў адзначаецца наступнае: «В 4 часа по полудни Его Преосвященство прибыл в м. Ляховичи. [...] Архипастырь [...] остался доволен заметным усердием священника к храму Божию [...]. Церковь эта не очень давно устроена из костёла [...]. Наградив мальчиков-певчих крестиками, Преосвященнейший был в дому священника, которому, уезжая изволил сказать: «вы заботитесь; продолжайте трудиться на пользу православия (приход состоит из католиков, принявших православие)» [...]» [10]. У гэтым урыўку звернем увагу на акцэнт, які робіцца на тым, што «приход состоит из католиков, принявших православие». Гэтым падкрэсліваецца, што хоць і мінула 5 гадоў з моманту пераходу ў праваслаўнае веравызнанне, пытанне былой прыналежнасці да каталіцызму – актуальнае ў плане канфесійнай адаптацыі. Аб гэтым жажа і епіскап Аляксандр у сваёй прамове да Ляхавіцкага святара.

Больш падрабязна аб рэлігійным стане Ляхавіцкіх прыхаджан гаворыцца ў матэрыялах 1878 года Так, у працы «Описание церквей и приходов Минской епархии» у раздзеле «Приход» ступень рэлігійнасці Ляхавіцкіх прыхаджан, «как новоприсоединённых к православной церкви, неудовлетворительна, и ещё нисколько не уничтожены в них вековые нравственно-религиозные наросты латинского происхождения» [11]. Далей удакладняецца, якія каталіцкія ўстоі маюць месца ў жыцці Ляхавіцкіх месцічаў: «Употребление полных молитвенников и так называемых кантычек (зборнік малітоўных каталіцкіх песень – аўт.), заменяющих все молитвословия и обряды церковные, пользуются у них священным авторитетом и служит коренною поддержкою религиозного их консерватизма в духе католичества, заслоняя от них нравственно-религиозную и обрядовую сторону православия для них ещё нового» [11]. На думку епархіяльных саноўнікаў, гэта «препятствует тесному и окончательному сближению их с православною церковью» [11]. Выказваюцца і некаторыя прычыны, якія ўплываюць на рэлігійны стан прыхаджан: «Среди прихожан много живёт шляхты и бывших однодворцев, – рьяных папистов, которые, как в семейно-бытовой и нравственной жизни, так и в религиозном отношении оказывают вредное влияние на воссоединённых, семейно-смешанных с католиками прихожан» [11].

Як вынікае з прыведзенага, праз дзесяцігоддзе пасля далучэння каталіцкай парафіі да Праваслаўнай царквы, вернікі захоўвалі элементы каталіцкай канфесійнай традыцыі ў штодзённым і рэлігійным жыцці. Таксама мы бачым пэўную сгрэгацыю з боку царкоўных уладаў у

дачыненні да Ляхавіцкіх прыхаджан: яны па-ранейшаму не інтэгралі ў праваслаўную канфесійную супольнасць і вылучаюцца ў групу гэтак званых «новоприсоединённых», хоць і мінула дзесяцігоддзе ад моманту далучэння.

Падобная сітуацыя акрэсліваецца і ў матэрыялах 1883 года. У апісанні на старонках выдання «Минские епархиальные ведомости» Ляхавіцкага прыходу, адзначаецца: «Религиозное состояние большинства прихожан сей церкви, – как новоприсоединившихся из латинства, и ещё не окрепших в православии, при окружающей их р.-католической пропаганде, недремлющей и ничем не останавливаемой на пути к намеченной ею цели, – не может быть признано удовлетворительным, и долго и много ещё придётся здешнему православному священнику трудиться над перевещением большинства этик прихожан, и искоренением усвоенных ими нравственно-религиозных обычаев и привычек, существующих у католиков» [12].

Нават праз 15 гадоў, на думку епархіяльных чыноўнікаў, у сваёй большасці Ляхавіцкія прыхаджане не інтэгралі ў канфесійную супольнасць праваслаўных вернікаў. Адзначаецца захаванне бытавых і маральных праяў каталіцкай канфесійнай ідэнтычнасці. Ляхавіцкія вернікі ўсё яшчэ захоўвалі статус «новоприсоединённых». Вынікае, што перыяд у 15 год не дастатковы для прыняцця новай культурнай мадэлі і ўсебаковага далучэння да новай традыцыйнай культуры быту і рэлігійна-маральных устаноў. Гэта можна тлумачыць тым, што за гэты перыяд не адбылося змены пакаленняў: у 1883 годзе большасць прыхаджан складалі людзі, якія першапачаткова былі ахрышчаныя ў каталіцкай царкве, пераход у праваслаўе адбыўся ў свядомым узросце.

Наступныя звесткі аб жыцці Ляхавіцкага прыходу з ацэнкамі рэлігійнага стану вернікаў сустракаюцца ў 1908 годзе. У той год 20–21 верасня ў Ляхавічах былі арганізаваныя і праведзеныя ўрачыстасці з нагоды перанясення святой іконы Божай Маці, якая была напісаная і перададзеная з Афона. З той нагоды была выдадзеная адмысловая брашура аўтарства ўдзельніка падзей святара П. Сушчынскага «Торжество перенесения иконы Афонской Божией Матери «Предвозвестительницы» в Ляховичскую церковь» [13], дзе падрабязна апісваюцца ўсе ўрачыстасці, падаюцца ацэнкі падзей. У брашурцы, якая носіць досыць ангажаваны і палітызаваны характар, адзначаецца, што галоўная мэта перанясення іконы – умацаванне праваслаўнай веры ў неаднародным канфесійным асяроддзі, дзе «ксенджинская пропаганда действует особенно настойчиво и нагло» [13].

Праз 42 гады, калі адбылася змена двух пакаленняў Ляхавіцкіх прыхаджан, пэўная канфесійная інтэграцыя адбылася. Тыя, хто першапачаткова прымалі хрост у каталіцтве і перайшлі ў праваслаўе ў свядомым узросце, складалі мінімум прыхаджан (па падліках, гэта вернікі

ўзраставай групы 60+ гадоў). Так натуральным чынам адбылася інтэграцыя вернікаў каталіцкага веравызнання ў праваслаўную канфесію. Але, мяркуючы па словах служыцеляў Праваслаўнай царквы, каталіцкая ідэнтычнасць яшчэ мела месца і праяўлялася ў асяродку прыхаджан Ляхавіцкай царквы.

Такім чынам, разгледзеўшы канфесійныя працэсы ў Ляхавічах другой паловы XIX ст. можна адзначыць наступнае:

1) перавод парафіі с каталіцызму ў праваслаўе, які адбыўся ў 1867 годзе з прычыны актыўнага ўдзелу парафіян і пробашча ў паўстанні 1863–1864 гг., хоць і падаваўся ўладамі як стыхійным параджэннем «русской жизни» у атмасферы ўсеагульнага захаплення і эйфарыі, але мелі месца іншыя метады ўздзеяння (уплыў на святара Анзельма Гірдойна, наяўнасць войскаў);

2) у першыя дзесяцігоддзі пасля пераходу з каталіцызму ў праваслаўе, прыхаджане Ляхавіцкай царквы захоўвалі элементы каталіцкай канфесійнай традыцыі ў штодзённым і рэлігійным жыцці. У дачыненні да іх назіраецца сэгрэгацыя з боку царкоўных уладаў, якія не вызначалі канчатковай інтэграцыі вернікаў у праваслаўную канфесійную супольнасць і вылучалі Ляхавіцкіх вернікаў у групу гэтак званых «новоприсоединённых»;

3) у якасці прычын захавання каталіцкай ідэнтычнасці царкоўныя ўлады вызначалі ўплыў каталіцкай прапаганды, уздзеянне на праваслаўных шляхты і аднадворцаў;

4) інтэграцыя Ляхавіцкіх вернікаў у праваслаўную канфесійную супольнасць адбылася натуральным чынам, калі адбылася змена пакаленняў і доля вернікаў, якія першапачаткова прымалі хрост у каталіцтве і перайшлі ў праваслаўе ў свядомым узросце, складала мінімум;

5) элементы каталіцкай ідэнтычнасці ў асяродку прыхаджан Ляхавіцкай царквы захоўваліся цягам некалькіх дзесяцігоддзяў (аж да першых дзесяцігоддзяў XX ст.), на што звярталі ўвагу царкоўныя саноўнікі.

### Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Кароль М.М.* Рэлігійная самаідэнтыфікацыя пераведзенага ў праваслаўе насельніцтва Навагрудскага павета Мінскай губерні ў другой палове XIX – пачатку XX стст. / М.М. Кароль // *Acta Anniversaria*. Т. 4. Нясвіж: НГКМЗ «Нясвіж», 2018. С. 159–172.

2. *Кароль М.М.* Роля жанчын у захаванні каталіцкай ідэнтычнасці насельніцтва беларускіх губерняў у другой палове XIX–пачатку XX ст. / М.М. Кароль // 75-я науч. конф. студентов и аспирантов БГУ : материалы конф. Минск : БГУ, 2018. С. 186–189.

3. Vilniaus universiteto biblioteka. F. 57. V. B54. Nr. 51.

4. НГАБ. Ф.136. Воп. 1. Спр. 41248.

5. НГАБ. Ф.136. Воп. 1. Спр. 41258.

6. Долбилов М.Д. Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II / М.Д. Долбилов. М. : Новое литературное обозрение, 2010. 1000 с.
7. Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Ляхавіцкага раёна / Бел. сав. энц. ; рэдкал.: І.П. Шамякін (гал.рэд) [і інш.]. Мінск : БелСЭ, 1989. 439 с.
8. *Стороженко А.* Освящение римско-католического костёла в м. Ляховичи в православную церковь / А. Стороженко. Вильна, 1867. 13 с.
9. *Kartka z dziejów kościoła katolickiego.* Kraków, 1887. 250 s.
10. Минские епархиальные ведомости. 1873. №1.
11. Описание церквей и приходов Минской епархии 1878/79 гг. Минск, 1879.
12. Минские епархиальные ведомости. 1883. №13.
13. *Сущинский П.* Торжество перенесения иконы Афонской Божией Матери «Предвозвестительница» в Ляховичскую церковь, 20–21 сентября 1908 г. / П. Сущинский. Минск : Типография С.А. Некрасова, 1909. 11 с.

### *Ван Дань (Аньян, Китай)*

## **КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ БЕЛОРУССКИХ И КИТАЙСКИХ ТАТАР: СОХРАНЕНИЕ И РЕВИТАЛИЗАЦИЯ**

В статье рассматриваются артефакты традиционной культуры татар, проживающих на территориях Беларуси и Китая. Отмечается, что, проживая в славянском и китайском социокультурных пространствах, они сохранили свои традиции, ритуалы, обряды, религию и другие этнические духовные ценности. Акцентируется внимание на межкультурных контактах и подчеркивается, что взаимодействие культур содействует обогащению как культуры белорусского, так и культуры китайского этносов. Показана толерантная культурная политика государственных и общественных институций по отношению ко всем этносам.

**Ключевые слова:** *культура, обряды, праздники, ревитализация, религия, сохранение, татары.*

Изучение и популяризация историко-культурных ценностей этносов – одно из приоритетных направлений государственной политики Китайской Народной Республики и Республики Беларусь и предпосылка устойчивого развития государств. Такое внимание к сфере традиционной народной культуры обусловлено уникальностью артефактов материального и нематериального культурного наследия, созданного этносами Беларуси и Китая, являющихся полиэтническими и поликонфессиональными государствами. Так, в Китае проживает 56 этносов, среди которых и этническая народность татар. Наиболее компактно они расселились на территории Или, Тачэн и Алтай. Татары относятся к одному из самых древних китайских этносов, традиционное художественное творчество которых представлено несколькими историческими пластами. В процессе